

Sortterners farlige familieliv

Som stillesiddende opdagelsesrejsende har to observatører i denne sommer brugt 240 timer på overvågning af en af Danmarks fineste fuglekolonier.

Af Helge Røjle Christensen

Sortterne. Foto: Jørgen Peter Kjeldsen, ornit.dk.

Kogleakssøen i reservatet Vejlerne rummer utvivlsomt en af landets mest spændende fuglekolonier: Blandt tusinder af hættemåger yngler fjordtern, fire arter lappedykkere, et ukendt antal ænder og ikke mindst den største koloni af sortterner i Danmark.

De smukke moseterner har haft en særdeles svingende ynglesucces i de senere år.

Det har skabt bekymring for artens fremtid som dansk ynglefugl, og det er baggrunden for et i vore dage usædvanligt overvågnings-projekt i ynglesæsonen 2012.

Find den rygende pistol

Rovdyr, rovfugle og regnstorme. Der er nok af udfordringer for en art som sortternen på dens nordvestlige forpost i Europa. Men selvom arten har været højt prioriteret i årtiers rutinemæssig fugleovervågning i Vejlerne, så har der manglet "en rygende pistol" – en god forklaring på, hvad der så ofte går galt ude i selve kolonierne. Undersøgelserne af sortternerne i år har

været udført af de to observatører Jørgen Peter Kjeldsen og Henrik Haaning Nielsen fra ornit.dk, som også står for de normale ynglefugletællinger i Vejlerne, med frivillig hjælp fra lokale ornitologer. Metoden har været "old fashion", god gammeldags overvågning med to afgørende styrker: Tid og højde. Et fem meter højt mobilt fugletårn fremstillet til lejligheden blev placeret på det nærmeste dige i passende afstand fra sorttternernes reder, så man kan holde øje uden på nogen måde at forstyrre. Takket være en bevilling fra reservatets ejer Aage V. Jensens Naturfond, så var der mandskabstimer nok til, at den grundige overvågning udviklede sig til en opdagelsesrejse i sorttternernes farlige familieliv.

En stor flok sortterner efter danske forhold. Foto: Jørgen Peter Kjeldsen, ornit.dk.

Den første opdagelse

De første overraskelser var af positiv art. Bestanden af sortterner viste sig at være større end ventet. 37-42 par mod 26-36 par året før. Vi skal tilbage til 2004 for at finde et år med en større ynglebestand. Det er blevet livligt diskuteret, om det store tal i år skyldes den bedre overvågning eller en reelt voksende bestand? Og hvis det sidste er tilfældet. Er det så fordi, at kolonien i år har fået tilført nye fugle i den varme periode i maj? - eller er det snarere resultatet af den seneste rigtigt vellykkede ynglesæson i Vejlerne helt tilbage i 2007, hvor 31 unger kom på vingerne? "Jeg hælder mest til den sidste forklaring", siger Jørgen Peter Kjeldsen. "Ringmærkning har vist, at sortterner er meget stedfaste i forhold til deres ynglelokalitet. Og der har i alle årene i Vejlerne været en god sammenhæng mellem gode yngleår og ynglebestanden tre-fire-fem år senere".

Den anden opdagelse

Her er der i virkeligheden tale om et væld af opdagelser og optegnelser, som slet ikke er bearbejdet endnu. Men det kan uden videre slås fast, at Kogleakssøen myldrer med liv og føde til en art som sortternen. Forældrefuglene finder en stor del af ungernes føde lige omkring kolonien. Ved en times konstant overvågning af en enkelt rede har observatørerne registreret næsten en fodring i minuttet. Så er der ikke tid til, at forældrene flyver langt væk for at hente føden.

Ungerne fodres med små vandinsekter, larver og formentlig også haletudser. Alt sammen findes i store mængder i den klarvandede Kogleakssø, som er helt afskåret fra forurenende tilløb. Søen har været næsten bundfrossen i de seneste hårde vintre, og det har formentlig betydet døden for det meste af fiskebestanden. Det har så medført et boom af vandinsekter, som det også kendes fra nyanlagte søer. Efter milde vintre kommer

fiskene så til og holder insektbestanden på et lavere niveau. Betydningen af de hårde vintre kan også aflæses af bestanden hos sorthalset lappedykker, som er gået voldsomt frem i Kogleakssøen de sidste par sæsoner og i år har ynglet med mindst 29 par, hvoraf de 27 har haft ynglesucces. Desværre skulle det gå anderledes med sortternerne.

Den tredje opdagelse

Dette er den mest markante og problematiske opdagelse. Det er registreret og dokumenteret, at hele fuglekolonien i Kogleakssøen er udsat for et massivt pres fra prædatorer. Meget overraskende viser det sig, at odderen er den vigtigste prædator blandt pattedyrene, mens rørhøgen er klart dominerende blandt rovfuglene med omtrent 10 gange så mange angreb på kolonien som musvågen. Rovfuglenes angreb på kolonien sker naturligt nok i ungeperioden, mens krager er hyppige prædatorer i rugeperioden. Til gengæld har klassiske prædatorer som de store måger, mink og ræv ikke vist sig som seriøse trusler, i hvert fald ikke i år. Der er registreret mårhunde med vildtkamera i Vejlerne i år, men også det frygtede invasive rovdyr har glimret ved sit fravær i Kogleakssøen. Det samme kan ikke siges om odderen. Her er som et konkret eksempel et citat fra en af Henrik Haaning Nielsens dagsrapporter:

"8. juni var en lang dag i tårnet, men med en række interessante observationer. F.eks. så jeg odder to gange, begge gange over længere perioder og med langvarige opflyvninger til følge. Første gang var den inde i området med sortternernes hovedkoloni. Jeg konstaterede ikke sikker prædation, men odderen forårsagede en opflyvning som varede i 10 minutter. Flere af fuglene var dog indimellem nede at ruge, men fløj op gentagne gange. Dyret svømmede derefter over til den mindre koloni, hvor den præderede hættemåger, men også forårsagede en opflyvning af sortternerne på henholdsvis 5 og 7 minutter.

Jørgen Peter Kjeldsen har vagten. Foto: Helge Røjle Christensen.

Det mobile observationstårn på diget ved Kogleakssøen. Foto: Helge Røjle Christensen.

En odder med en hættemågeunge i munden svømmer bort fra kolonien. Foto: Henrik Haaning Nielsen, ornit.dk.

Brystfjer fra ung sortterne, som er taget af rovfugl på reden. Foto: Jørgen Peter Kjeldsen, ornit.dk.

Odderen svømmede tilbage akkurat langs nordkanten af sorttternernes hovedkoloni og forårsagede på ny en opflyvning på to minutter.”

I litteraturen beskrives odderen normalt som overvejende fiskespiser, dog med et væsentligt bidrag fra frøer. I en dansk undersøgelse (Hansen og Jacobsen 1992) udgjorde frøer 22 % og fugle 3 % af odderens føde i ferskvand. Men årets observationer i Kogleakssøen dokumenterer (se også billedet), at odderen i visse tilfælde kan gå målrettet efter fugleunger, måske på grund af fraværet af fisk i søen.

Det endte med kun syv flyvefærdige sortterneunger fra den største koloni med ca. 25 par. Det første sammenbrud skete omkring 18. juni, hvor omtrent halvdelen af fuglene opgav ynglen. Her retter observationernes mistanke sig især mod odderen. Det andet sammenbrud skete i begyndelsen af juli lige før ungerne var flyvefærdige. Her er et større antal unger blevet præderet, formentlig af rørhøge. I samme periode hentede rørhøge store unger i hættemågekolonien med få minutters mel-

lemrum. De omkring 2000 par hættemåger fik under 300 unger på vingerne.

Ved et besøg i den forladte sortternekoloni den 10. juli registrerede Jørgen Peter Kjeldsen 15 nyligt forladte reder: ”Med hensyn til de ”friske” reder ved vi jo, at der er kommet unger ud at flyve fra op til syv af dem. Med hensyn til resten er jeg ikke i tvivl om, at de er forladte pga. prædation. Ved en af dem fandt jeg en svingfjer på 13½ cm – den må have været tæt på flyvefærdig – ved en anden rede lå der et lille afrevet bundt brystfjer”, skriver han blandt andet i dagsrapporten.

Naturpolitisk dilemma

Sorttternen er en art, som lever længe – måske op til 25 år. Men en vis ungeproduktion er selvsagt nødvendig for at holde bestanden stabil. Årets registreringer af prædation antyder et kommende naturpolitisk dilemma. Det havde været mere bekvemt rent naturpolitisk, hvis problemerne skyldes forurening, lav vandstand eller kendte prædatorer som ræv, mink og måger. Her har man allerede lovgivning

og redskaber i skuffen, hvis prædatorer truer vigtige fuglekolonier. I Kogleakssøen er det nu registreret og dokumenteret, at fredede rovfugle og rovdyr som rørhøg og odder er primære prædatorer på stedets fuglekolonier og dermed også truer landets største sortternekoloni.

En mindre del af sorttterne lagde i øvrigt om efter det første sammenbrud i hovedkolonien. Observatørerne kalder dem for ”nybyggerkolonien” og i skrivende stund (medio juli) er ungerne ved at klække i den koloni. Vi må håbe, at de får større succes.

SIDSTE: ”Nybyggerkolonien” fik desværre ingen unger på vingerne.

Styr på sorttterne

Det er Vejrlernes Naturråd, som har anbefalet årets sortterne-projekt i Kogleakssøen. Bestyrelsen for Aage V. Jensens Naturfond har på baggrund heraf bevilget 100.000 kr. til overvågning og efterfølgende bearbejdning af materialet. Desuden er der investeret i et nyt, mobilt fugletårn, som også vil kunne bruges til fremtidige overvågnings-opgaver i reservatet.

”Formålet har været at skaffe os bedre indsigt i truslerne mod sorttternernes fremtid i Vejlerne, siger biologen Poul Hald Mortensen fra Aage V. Jensen Naturfond.

”Projektet viser, at det sagtens kan lade sig gøre at opnå nye resultater ved tålmodig overvågning og fordybelse. Det er en interessant selvstændig pointe i en tid med masser af højteknologi i fugleovervågningen”, siger han.

En rørhøg har snuppet en unge i fuglekolonien.
Foto: Jørgen Peter Kjeldsen, ornit.dk